

İÇİNDEKİLER

Evliya Çelebi'nin Hayatı	15
Evliya Çelebi'nin Duası.....	18
Bismillâhirrahmânirrahîm.....	19
Birinci Fasıl: Büyük Belde, Tarihi Şehir İstanbul'un Kuruluşu.....	23
İkinci Fasıl: Tufandan Öce ve Sonra Karadeniz	25
Üçüncü Fasıl: Akdeniz ile Karadeniz'i Ayıran Kırmızı Çizgi	27
Dördüncü Fasıl: İstanbul'un Diğer Kurucuları.....	29
Beşinci Fasıl: Kostantin'in İstanbul Surlarını Yaptırması.....	32
Kostantin'in Rüyası	32
Haç'ın İlk Çıkışı	33
Her Dilde İstanbul	34
Altıncı Fasıl: Kostantiniyye (İstanbul) Kalesi'nin Osmanlılar Tarafından İmarı	35
Sekizinci Fasıl: İstanbul'un Yeraltı Madenleri.....	35
Dokuzuncu Fasıl: İstanbul'un Müslümanlar Tarafından Kuşatılması.....	37
İkinci Kuşatma.....	38
Üçüncü Kuşatma.....	39
Dördüncü Kuşatma	40
Beşinci Kuşatma	40
Altıncı Kuşatma	41
Yedinci Kuşatma	41
Sekizinci Kuşatma	41
İstanbul'daki Müslümanlara Karşı Büyük Katliam.....	42
Seyyid Baba Cafer Sultan ve Şeyh Mesud İstanbul'da.....	43
Dokuzuncu Kuşatma.....	45
Onuncu Fasıl: Osmanlı Devleti'nin Yıldızının Parlaması.....	46
Onuncu Kuşatma	47
On Birinci Fasıl: Osmanlı Hanedanından Sultan Mehmed Hân'ın İstanbul'u Kuşatması.....	50
On İkinci Fasıl: Ak Şemseddin'in Kerameti ve Bizanslılara Yardıma Gelen Gemilerin Ele Geçirilmesi	56
Ya Vedûd Sultan'ın Hikâyeleri	59
Ganimet Mallarının Pay Edilmesi	61
On Üçüncü Fasıl: Yenisaray'ın Yapılması.....	63
On Altıncı Fasıl: İstanbul'daki Sultan Camileri.....	63
Küçük Ayasofya Camii	65
Fatih Camii	66

Sultan Bayezidi Velî Camii.....	67
Sultan Selim Camii.....	69
Sultan Süleyman Camii (Süleymaniye Camii).....	70
Karahisari'nin Eşsiz Hatları.....	72
Yabancıların Büyü İlgisi.....	73
Sultan Süleyman Hân'ın Anadolu'daki Hayır Müesseseleri.....	75
Haremeyn-i Muhteremeyn (Mekke ve Medine)'de Olan Hayırlı Eserleri.....	76
Şehzâde Sultan Mehmed Camii.....	78
Sultanahmed Camii.....	78
Güllü Camii.....	81
Bir Olay.....	82
IV. Mehmed Hân'ın Validesi Camii.....	90
Şehzâde Sultan Mehmed Camii.....	91
Ve Diğer Camiler.....	91
İstanbul İçinde İlk Yapılan Vezir, Vükela ve Âyân Camileri.....	92
Ve Diğer Camiler.....	93
İstanbul'daki Eski Mescidler.....	96
İstanbul Tekkeleri.....	99
İstanbul İmaretleri.....	99
İstanbul'daki Hastahane ve Timarhaneler.....	100
Mimar Sinan Tarafından Yapılan Büyük Saraylar.....	100
İstanbul'daki Tüccar Hanları.....	100
İstanbul'daki Türbeler.....	101
Büyük Evliya Vehâl Ehlinin Türbeleri.....	107
Çocukluğuma Ait Bir Hatıram.....	109
Ellerini Öpüp Dualarını Aldığım ve Şerefli Sohbetlerinde Bulduğum Dervişler, Şeyhler ve Veliler.....	118
Eyüp Şehri, Camileri, Mescidleri, Medreseleri ve Ziyaret Yerleri.....	125
Sütlüce Kasabası.....	132
Kara Piripaşa Kasabası.....	133
Hasköy Kasabası.....	134
Kasımpaşa'nın İmaretleri, Tersaneleri ve Ziyaret Yerleri.....	136
Kasımpaşa'da Bulunan Mübârek Mezarlar.....	139
Galata ve İmaretleri.....	140
Camiler ve İmâretler.....	143
Tophane ve Balyemez Topları.....	144
Beşiktaş'ın İmâretleri, Hanedanı ve Diğer Ma'mur Yerleri.....	144
Üsküdar'ın Cami, Medrese ve Görülmeye Değer Eserleri.....	153
Üsküdar'ın Mübârek Camileri.....	155
Bursa Seyahatim, İbretli Eserleri ve Sıkıntılı Yolculuk.....	157
İpek Şehri ve Hükümet Merkezi Bursa.....	159
Bursa'nın İmâretleri.....	160
Salâtin ve Diğer Camilerininin Vasıfları.....	161
Bursa Mescidleri.....	164
Bursa Medreseleri.....	164

Bursa Tekkeleri	164
Bursa İmâretleri	165
Bursa Çeşmeleri	165
Bursa Hamamları	165
Allah'ın Kudreti Ilıcaların Vasıfları	166
Keşiş Dağı (Uludağ)	167
Bursa'daki Evliya Türbeleri.....	171
Mudanya ve Bozburun Üzerinden İstanbul'a Dönüş	176
İznimgit (İzmit) Vilâyetine Seyahatimiz.....	179
1050 Senesi Cemaziyelevveli'nin Birinci Günü Batum ve Trabzon'a Hareketimiz....	184
Eski Lezgi Vilâyeti, Büyük Şehir ve Mâmur Kale Trabzon.....	190
Padişahlar, Vezirler ve Şehir Âyânının Camileri	192
Trabzon Medreseleri	193
Defterdarzâde Mehmet Paşa ile Erzurum Yolculuğu	195
Amelikahılar'dan Kalma Kudret Dağı: Amasya Kalesi.....	204
Danışmendoğulları'nın İkbal Yeri Büyük Niksar Kalesi.....	207
Saadet Diyarı, Sağlam Kale Erzen-i Rum Yani Erzurum.....	212
Erzurum'dan Padişah Emri ile Bayburd, Canca, İspir, Tortum ve Akçakale'ye Gidişimiz	219
Gürcistan Eyâletine Yaptığımız Baskın	227
Şiddetli Kışta Erzurum'dan İstanbul'a Hareket.....	229
Kışın Erzincan'dan Vardar Ali Paşa'nın Yardımına Gidişimiz	232
Hayırlı Bir Rüya.....	248
Paşa'nın Engürü'den Kaçması.....	251
Tokat'daki Vardar Ali Paşa'ya Gidişimiz	252
Vardar Ali Paşa'nın Acı Sonu.....	258
1058 Cemaziyelâhir'inde Engürü ve Beypazarı'ndan İstanbul'a Yolculuk	262
Defterdarzâde Mehmed Paşa Efendimizin Mevlevi Vezirle Münakaşalar.....	265
Şaban Ayının Başında Silâhdar Murtaza Paşa ile Cennet Kokulu Şam'a Gidişimiz ..	266
Yolkesen Kara Haydaroğlu'nun Hasan Ağa Tarafından İstanbul'a Getirilişi	267
1058 Senesi Şaban Ayının Sonlarında Üsküdar'dan Şam'a Giderken Konduğumuz Menziller.....	272
3. Cild: Konya Kalesi	281
Ulakla Birlikte Şam'dan İstanbul'a Dönüşüm.....	304
Katircioğlu Macerası.....	310
Dürzistan Ülkesinde Maânoğulları Üzerine Gidişimiz.....	312
Cebelü's-Selc (Kardağı).....	313
Cebel-i Lübnan (Lübnan Dağı).....	315
Akka Limanı'nda Büyük Cezayirli Cengi	326
Cezayirli Sihirbazın Hünerleri	327
Kefer Nahon Yani Safed Şehri.....	333
Safed'den Askalan'da Gazze'ye Gidişimiz	334
1059 Senesinde Şam'dan Anadolu'ya Dönüşümüz.....	342
Gökyüzünde Bulutun Hazine İçin İşaret Konulması	345
Haleb'den Raka ve Rumiye Eyâletine Gidişimiz	349

Nizip.....	349
Birecik Kalesi.....	349
Urfa (Roha, Reha).....	350
Kayseri	365
Bor Kalesinden Aksaray'a Gitmemiz	370
Aksaray	370
Sivas'a Gidişimiz	372
Sivas'dan Diyarbakir'e, Murtaza Paşa Efendimizin İdarecisinden Mal Tahsiline Gitmemiz	379
1060 Senesi Cumâdelülâ Başında Sivas'dan İstanbul'a Dönmemiz.....	391
İsyancıların Eline Esir Düşmemiz	394
Çağa Gölü'nden Kastamonu'ya Gidişimiz.....	399
Şaban 1063 Tarihinde Sofya'dan İstanbul'a Hareketimiz	401
Büyük ve Güzel Şehir Edirne	404
Edirne'nin Padişah, Vezir ve Diğer Camileri	407
Cinli Medresede Bir Şeyhülislâm	418
İkinci Başkent Edirne'nin Ziyaret Yerleri	425
Edirne'den İstanbul'a Gidişimiz.....	428
Dervişlerin Garip Halleri	439
İbşir Paşa'ya Giderken Çektiğimiz Sıkıntılar	444
Melek Ahmed Paşa'nın Şecâati	450
Sadrâzam İbşir Paşa'nın Büyük Alayı.....	453
Hayırlı Rüyanın Tesiri ve Bir Acaiblik.....	456
Acaib ve Garip Bir Hikmet.....	460
1065 Senesi Cemaziyelülâ Ayının İlk Gününde, Üsküdar'dan Çıkıp Melek Ahmed Paşa'nın Ardı Sıra Van'a Gidişimiz.....	465
Başhan'dan Diyarbakir'i Gitmemiz.....	472
Kara Amid Kalesi, Yani Diyarbakir Beldesi	473
Diyarbakir'den Mardin ve Sencar Kalelerine Gidişimiz.....	480
Hatuniye Kalesi.....	482
Sencar Kalesi	482
Sencar Dağı'nda Asayişin Sağlanması	483
Saçlı Kürtleri	485
Diyarbakir'den Van'a Gitmemiz.....	487
Calender (Kefender) Kalesi	490
Melek Ahmed Paşa'nın Şanlı Bitlis Hanı ile Buluşması ve Büyük Ziyafet	491
Van Deryasının (Gölünün) Vasıfları	499
Ahlat'da Osmanlı Sultanlarının Atalarının Ziyaret Yerleri	502
Erciş Kalesi	505
Bitlis Hân'ı Üzerine Sefer Yapılması	512
Melek Ahmed Paşa'dan Bitlis Han'ı Abdal Han'a Nasihat Mektubu	514
Ramazan Ayının Başında Kırk Bin Askerle Van'dan Bitlis Hânı Üzerine Seferimiz.....	517
Abdal Han'ın Yenilgisi ve Kaçışı	523
Bitlis Kalesi'nin Kurtarılması	524
Mezadın Sonucu ve Melek Ahmed Paşa'nın Kazancı	527

1065 Senesi Ramazan-ı Şerifin Yirmi Dokuzuncu Günü Van'a Dönmemiz	528
1066 Senesi Cemaziyelevveli'nde Cereyan Eden Üzücü Hadiseler	530
Van'dan Bitlis'e ve Zeriki'ye Gidişimiz.....	532
Bitlis'ten Zeriki Beyine Gidişimiz.....	533
Bitlis'te Başından Geçenler	535
Maceramızın Sonu	536
1066 Senesinde Erciş Kalesi'nden İstanbul'a Doğru Yola Çıkışımız	543
Melek Ahmed Paşa'nın Garib Rüyası	555
Dördüncü Sultan Murad Han'ın Kızı İsmihan Sultanın Vefatı	557
Kapıcılar Kethüdalığını Kabul Etmedim	561
Günahsız Evliya'nın Başından Geçenler	561
1069 (1658) Recebinde Saadetlü Padişah ile Anadolu'ya Celali Üzerine Gidişimiz ..	563
Bursa'dan Boğazhisar'a Gidişimiz	571
Cihangir Padişahı Karşılama İçin Kalede Yapılan Şenlik	579
Kale-i Sultani'den Bozcaada'ya Gidişimiz.....	580
Kırım'dan Dönerken Edirne'ye Uğramamız	588
Fazıl Ahmet Paşa ile Padişahın Huzuruna Çıkmamız	591
Edirne'den İstanbul'a Gidişimiz	593
Cennet Bahçesi Güzel Şehir Tekirdağı.....	594
Büyük Liman ve Eski Kale Ereğli.....	596
Mekke ve Medine'ye Seyahatin Sebebi	596
Aşura Gününde Hac Yolculuğuna Başladık	598
Büyük Şehir ve Eski Payitaht Bursa.....	599
Haramilerin Saldırısı	600
Germiyan ve Bahadırın Vilâyeti, Sağlam Anadolu Tahtı Kütahya Kalesi	601
Afyonkarahisar Şehri	602
Karahisarsahib'in Ziyaretgâhları	603
Karahisarsahip'ten İzmir'e Gitmemiz	603
Şah İshak Kalesi Uşak Şehri.....	604
Saruhan Sancağı'nın Tahtı Eski Payitaht Manisa.....	612
Eski Taht Büyük Şehir İzmir (Allah Düşmandan Korusun).....	615
Yarısı Sanki Frengistan	617
İbret Alınacak Ağaçlar.....	635
Denizin Kilidi Rodos Kalesi	645
Lindos Kalesi	647
Hakirin Sergüzeşti.....	649
Mâr-ı İş Kalesi (Maraş).....	666
Şirin Kale	668
Kilis Şehri	670
Dünyanın Emsalsiz Kalesi Halebü'sh-Şehba	672
Hazreti İbrahim Ethem'in Kerametleri.....	676
Hikâye	682
On Kaynak Suyu.....	685
Yahudi Kalesi Safed.....	686
Taberistan Vilâyeti	688

Hazreti Şuayb Nebi Ziyareti	688
Eski Kale ve Eski Kible Olan Beytül Mukaddes	693
Kudüs-ü Şerif Kalesi.....	692
Eski Secde, Aksây-i Azim Camii	694
Aksâ Camii Ziyareti.....	695
Sahratullah Mescidi	696
Sahratullah'ın Vasıfları	697
Sahratullah Mağarası Makamları.....	697
Sahra-i Şerif Kafesinin Dışındaki Binalar	698
Mescid-i Aksâ Avlusu ve Sahratullah.....	698
Bu Bahçedeki Ziyaret Makamları.....	698
Mescid-i Aksâ'nın Büyük Avlusu.....	699
Mescid-i Aksâ Avlusu Ziyaretleri.....	699
Sırat Köprüsü Sütunu.....	699
Hazreti Musa Makamı	700
Kudüs-ü Şerifin İçi.....	702
Rengarenk Kamame Kilisesi'nin Vasıfları	703
Kamame Kilisesi'nin Yapılışı	704
Beyt'ül-Lahm'ın Evsafı	705
Muradiye Kalesi.....	706
Halil'ür-Rahmân Kalesi	706
Hazreti Lut Türbesi.....	709
Karn Imrân Oğlu Hazreti Musa	709
Sidrem (Lut) Gölü.....	709
Tekrar Kudüs-ü Şerif.....	710
Cebel-i Aclun Kalesi.....	710
Harap Taberistan	711
Hazreti Sad Bin Ebî Vakkas Ziyareti.....	712
Vâdi'üz-Zûb (Kurt Vadisi).....	712
Sa'saa Kalesi	713
Cennet Kokulu Şam Dımışk-ı Dâr'üs-Selâm	713
Sarı Aslan Kalesi	714
Ümeyye Camii	714
Ümeyye Camii'nin Ak Minaresi	716
Âdem Aleyhisselâm'ın Adımı	716
Birinci Sultan Selim Hân Camii	718
Şam'daki Vezir Sarayları	718
Sergüzeştimin Hikâyesi.....	719
Nebilerin ve Velilerin Mezarları	721
Şam'dan Kâbe-i Şerif'e Doğru Yolculuğumuz.....	722
Küçük Ahmed Paşa Köşkü Menzili.....	723
Şiddetli Yağmur, Kar ve Fırtınaya Tutulmamız.....	724
Hacı Şeyhleri Paşa Huzurunda	725
Birkaç Arkadaşlarımızla Hazreti Eyüb Ziyaretine Gitmemiz	725
Hazreti Eyüb Ziyareti.....	726

Hazreti Hud Kabri.....	733
Hacı Adaylarının Dualarla Karşılanması.....	735
Sarı Hüseyin Paşa Askerlerinin İhtişamı.....	735
Medine Dışındaki Ziyaret Yerleri.....	736
Medine-i Münevvere (Yesrib) Kalesi Evsafı.....	736
Ravza-i Mutahhara ve Kabr-i Şerif-i Hazreti Muhammed (Vemâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemîn).....	739
Nureddin Şehid Eliyle, İki Alemin İftihar, Kâinatın Efendisi ve Mevcutların Övüdüğü Rasülü Ekrem'in Ravza-i Mutahharasının Binasına Başlanması.....	740
Hazreti Seyyid'ül-Kevneyn'in Kubbesinin İhtişamı.....	741
Ravza-i Mutahhare Ziyareti.....	741
Hazreti Risâletpenâhı Ziyaret Âdâbı.....	741
Hazreti Ebû Bekir Ziyareti.....	742
Cibril Makamı.....	742
Rasûlü Ekrem'in Kızı Hazreti Fâtımat'üz-Zehrâ.....	742
Hazreti Ömer'in Menakıbı.....	743
Erbabı Suffa Makamı.....	743
Ravza-i Mutahhare Kubbesinin İçi.....	743
Medine Kalesi İçindeki İmaretler.....	744
Medine-i Münevvere Varoşu.....	745
Medine-i Münevvere Dışındaki İbadet ve Ziyaret Yerleri.....	746
Medine Dışındaki Ziyaretgâhlar.....	748
Sokullu Bahçesi.....	749
Uhud Ziyareti.....	750
Hazreti Hamza Ziyareti.....	750
Şehid Sahabelerin Ziyareti.....	751
Veda Ziyareti.....	751
Medine'den Mekke'ye Gidişimiz.....	751
Şehitler Mezarlığı Menzili.....	752
Hazreti Cüdeyde Menzili.....	753
Bedir Kalesi.....	753
Gar-ı Nebi (Peygamber Mağarası).....	754
Bedri Huneyn.....	754
Meymun Sahrası.....	754
Meymune Binti Hâris Sebili.....	755
Şükür Akabesi.....	755
Güzelce Bürke Kalesi.....	755
Umre Makamı Menzili.....	756
Vâdi-i Fah Menzili.....	757
Mekke'de Mısır ve Şam Askerlerinin Alayı.....	758
Muallâ Vadisi.....	759
Safa Kapısı Ziyareti.....	761
Safa Dağı.....	762
Tevriye Günü.....	762
Mine.....	762

Arafat Dağı.....	762
Mehib Dağı	763
Arafat Dağı Makamı Ziyareti	763
Hazreti Adem Mutfağı Mescidi	764
Arafat'ta Farz, Vacip ve Müstehaplar	765
Hazreti İbrahim Camii	765
Arafat Hatibinin Vasıfları.....	765
Müzdelife Menzili Yani Meş'ar-i Haram Camii.....	766
Mine Menzili.....	767
Taşlama Yeri.....	767
Sebir Dağı	767
Mine Ziyareti	768
Akabe Dağı	769
Mine'de Sultan Askerlerinin Şenliği, Şerif Evlatlarının Sünneti	769
İslâm Askeri Şenliği.....	769
Nur Dağı.....	770
Tavâf-ı Sadr (Veda Tavâfi).....	771
Mekke-i Mükerreme'de Şenlik	771
Mekke'nin Hududu	772
Mekke Molası	772
Beyt'ül-Harem Avlusu	773
Harem-i Şerif Kapıları	773
Harem-i Şerif'in Etrafi.....	774
Harem-i Şerif Sütunları.....	775
Büyük Kubbeler	775
Harem-i Şerif Bedenleri.....	775
Beytullâh'ül-Harem Minareleri	775
Beytullâh'ül-Harem (Kâbe)	776
Harem-i Şerif'in Tamiri	776
Harem-i Şerif İhramı.....	777
Beyt'ül-Haram'ın Evsafı.....	777
Kâbe Örtüsünün Hayratı	778
Hacer-i Esved	779
Beyt'ül-Haram'ın İsimleri	780
Harem-i Şerif İçindeki Makamlar	780
Cennet Kaynağı Zemzem Suyu	781
Zemzem Suyunun Çıkışı.....	781
Hazreti İbrahim Makamı.....	782
Kadem-i Şerif Peygamber Ayağı Makamı	782
Mekke'nin Hazreti Muhammed (s.a.v.) Tarafından Fethi	783
Mekke'nin İmaretleri, Hayratı ve Çarşıları	783
Mekke Mescidleri	784
Mekke'de Duanın Kabul Olunduğu Yerler.....	784
Peygamber Efendimiz'in Secde Ettiği Yer	785
Hazreti Rasûl'ün Annesi Âmine Hatun'un Evi	785

Rasûlü Ekrem'in Evinin Büyüklüğü.....	786
Ebu Talip Oğlu Hazreti Ali'nin Evi.....	786
Mekke Medreseleri	788
Mekke İmaretleri ve Çeşmeleri	789
Mekke'nin Süslü Çarşıları	789
Mekke Hamamları	790
Mekke Halkının ve Seyyidlerinin Şekilleri ve Medihleri.....	791
Mekk İklimi	792
Mekke Halkının Cenazeleri	792
Beyt-i Şerif Etrafındaki Dađlar.....	792
Mekke'de Ashâb-ı Kirâm Ziyaretgâhı ve Muallâ Kabristanı.....	793
Mısır'a Gitmeye Karar Vermemiz	795
Cidde Kalesi.....	795
Eski Cidde Kalesi.....	796
Elveda Yâ Beytullah	796
Saldırıya Uđramam	797
Medine-i Münevvere Kalesi	798
Yemen Gemisi.....	799
Taş Gibi Ađaç Şapın Vasıfları.....	799
Kulzum Denizi.....	800
Mađrib Hacıları.....	800
Nar Vadisi (Ateş Vadisi)	801
Nabt Menzili	801
Eđre Menzili.....	801
Üş Buva Kalesi	802
Istabl-ı Anter Menzili.....	802
Ezlem Kalesi	802
Kastel Menzili.....	803
Kuveylan (Muveylah) Kalesi	803
Uyun'ul-Kasab Menzili	804
Hazreti Şuayb Kabirleri Menzili.....	805
Hazreti Şuayb'ın Kızlarının Kabri.....	805
Şerif Benî Atıyye	805
Akabe Kalesi Menzili	806
Abyar-ı Alâiyye Menzili	807
Nahl Kalesi Menzili	807
Tur-u Sina Dağı Menzili	807
Havâriyyûn Makamı	807
Nevatr Menzili	808
Amansız Sahra, Kum Denizi Berzah'a Benzeyen Tih Vadisi	808
Karan Şehri	809
Hikâye	809
Acrut Kalesi	811
Süveys İskelesi.....	811
Mesani' Menzili	812

İbrahim Ağa Mastabası	812
Bürketül Hac Köyü Menzili.....	812
Mısır'dan Mekke ve Medine'ye Kadar Hac Menzillerinin Saat ve Dereceleri	813
İhtimam-i Seyahatname-i Küstahane.....	813

Evliya Çelebi'nin Hayatı

Ünlü Türk gezgini Evliya Çelebi –kendi ifadesine göre– 10 Muharrem 1020/25 Mart 1611'de İstanbul'da, Sağırcılar Camii vakıf evlerinde doğmuştur. Yarım yüzyıl boyunca dünyanın o dönemdeki en önemli yerlerini gezip gören, gördüklerini de en ince teferruatına kadar yazıya döken bu büyük serüven adamının vefat tarihini ise ne yazık ki kesin olarak bilemiyoruz. Kendisinin mezarının nerede olduğu da tam olarak belli değildir. Ancak Şişhane Karakolu yakınında bulunan Meyyit Yokuşu'ndaki aile kabristanında yattığı rivayet edilir.

Seyahatnâme'nin çeşitli kısımlarındaki kayıtlara göre Evliya Çelebi'nin seçeresi şöyle:

Hoca Ahmed Yesevi / Mehmed Kirmani / Allahverdi Akay / Ece Yakub / Yavuz Er / Turhan Bey / Demircizâde Kara Mustafa Paşa / Şehid Kara Ahmet / Derviş Mehmet Zillî / Evliya Çelebi.

Evliya Çelebi'nin babası, sarayın kuyumcubaşı olan Mehmed Zillî Efendi'dir. Mehmed Zillî Efendi, Evliya Mehmed Efendi'nin de oldukça yakın bir dostuydu. Bu sebeple oğluna da –Mehmed Efendi'ye hürmeten– "Evliya" adını vermiş olması pek muhtemeldir.

Evliya Çelebi'nin babası oldukça uzun bir ömür sürmüş, kamerî hesapla 117, şemsî yani güneş yılı ile 114 yaşında Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Evliya Çelebi'nin ailesi aslen Kütahyalıdır. Fetihden sonra İstanbul'a gelip yerleşmişlerdir. Ailesinin Kütahya'daki evleri Zeregen Mahallesi'ndedir. Bundan başka, Bursa'nın İnebey Mahallesi'nde ve Manisa'da da evleri vardır. Kendisi, hatıratında İstanbul Unkapanı'ndaki evlerinden başka aynı yerde dört dükkânları, Kadıköy tarafında da bir bağları olduğunu belirtmektedir.

Evliya Çelebi'nin annesi Abaza kökenli bir hanımdır ve I. Ahmed zamanında saraya getirilmiştir. Çeşitli kayıtlara göre, bu hanım devrin ileri gelen devlet adamlarından Melek Ahmed Paşa'nın annesi ile kardeştir; ya da Evliya'nın annesi Melek Ahmed Paşa'nın teyzesadesidir.

Evliya Çelebi'nin Mahmud adında bir erkek, İnel adında da bir kız kardeşi vardır. Kız kardeşi, IV. Murad Hân zamanında isyan edip asılan İlyas Paşa'nın hanımıdır. Ayrıca adlarını söylemediği iki kız kardeşi ile bir üvey annesi olduğundan da söz etmektedir.

Evliya Çelebi'nin iyi bir öğrenim gördüğü tahmin edilmektedir. İlk tahsilini kendi mahallesinde bulunan sıbyân mektebinde yapmış olması mümkündür. Bundan sonra Unkapanı civarında, Fil Yokuşu'ndaki Şeyhülislâm Hamid Efendi Medresesi'nde Müderris Ahfeş Efendi'den 7 yıl ders görmüştür. Evliya Çelebi'nin bu medresedeki ders arkadaşı da sonradan büyük bir üne kavuşup saraya giren Safranbolulu Softa Hüseyin, yani "Cinci Hoca"dır.

Muhtelif hocalardan ders gören Evliya Çelebi -yine kendi ifadesine göre- Evliya Mehmed Efendi'den hıfza çalışmış ve Sadizâde Dârü'l-Kurrâsı'nda 11 yıl ders okumuştur. Ayrıca babası Mehmed Zillî Efendi'den de taş üzerine yazı yazmak gibi hünerler kazanmıştır.

Evliya Çelebi bundan sonra Enderûn-u Hümâyûn'a girmiştir. Bu sırada hıfzı dinlenmiş, musikiye olan aşinalığı ve sesinin güzelliği ile ilim ve sohbet meclislerinin aranan gençlerinden biri oluvermiştir. 1635 yılı Kadir Gecesi, Silâhdâr Melek Ahmed Paşa tarafından Ayasofya Cami-i Şerifi'nde IV. Sultan Murad Hân'a takdim edilen Evliya Çelebi, Padişah'ın emri ile saraya alınır. 1640 yılına kadar burada kalır ve tahsilini ikmal eder.

Hükümdarın çok sevdiği ve özel mutfağında kendisine de bir yer tayin ettiği Evliya Çelebi, Enderun'da meşhur Maânoğlu ile arkadaşlık kurar. Burada Tursucubaşı Ahmed Ağa ve Hadım Gazanfer ağaların nezaretinde eğitilip terbiye edilir.

Saraya girdiği sıralarda yirmi - yirmi dört yaşlarında olan ünlü gezgin, Enderun'da bulunduğu sırada Ömer Gülşenî'den musikî, Evliya Mehmed Efendi'den tecvit, Keçi Mehmed Efendi'den kâfiye ve nahiv dersleri alır. Babasının çırağı olan bir Rum'dan Rumca öğrendiğini de seyahatnamesinde belirtmektedir.

Seyahatnamesinde kaydettiği notlardan öğrendiğimize göre, Evliya Çelebi zayıf, nahif, narin ve çocuk yapılı bir bedene sahiptir. Bu onun delikanlılık zamanındaki hâlidir. Ancak atik, çevik ve hareketli de bir insandır; güzel ata biner ve cirit oynamasını bilir. Yine kendisinden öğrendiğimize göre, 1647 yılında Seyyid Ahmed Paşa ile oynadığı bir cirit sırasında dört dişi kırılmıştır. Bundan başka Uyvar seferinde, Kiblelizâde'nin ciridi ile üç dişi daha kırılmıştır. Evliya Çelebi bu kırık dişlerini Viyana'da bir dişçiye yaptırdığını yazıyor.

Evliya Çelebi hayatı boyunca hiç evlenmemiştir. Bu yalnızlığında dur durak bilmeksizin seyahat etmesinin de önemli rolü olduğu tahmin edilmektedir. Yüreği insan sevgisiyle dolu, son derece dost canlısı bir adam olan Evliya'nın bu gönül güzelliği yazı diline de yansımıştır. Herkesi sever ve herkes tarafından sevilir. Bu sayede başkalarının giremediği yerlere girme ve pek çok önemli tarihsel kişiliği yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Fakat asla dalkavuk tabiatlı bir insan değildir, sevdiği insanların iyi taraflarını nasıl kaleme almışsa, beğenmediği yönlerini de edepli bir dille eleştirmekten hiç çekinmemiştir. Bulduğu meclislerde mükemmel hitabetiyle ün yapmıştır. Gezip gördüğü yerleri, buralarda dinlediği ya da tanık olduğu olayları çok güzel ve akıcı bir dille anlatır, kendisini dinletmesini bilir. Yaşadığı dönemde aynı zamanda pek de hazır cevap bir insan olarak tanınmıştır.

Onun öne çıkan değerli vasıflarından biri de doğruluğu ve adaleti seven bir insan oluşudur. Kendisinden miras kalan hatıralarda haksızlığa asla tahammül edemediği ve en küçük bir haksızlık karşısında bile derhal isyan ettiği gözlenir.

Bütün bu insanî özelliklerinin yanında, onun ünü çağları aşan büyük bir gezgine dönüşmesini sağlayan temel özelliği ise gözlem ve inceleme yeteneğidir. Evliya, kişilerin, mekânların ve olayların yüzeydeki görünümüne fazlaca takılıp kalmaz. Her şeyin arka planını, en ince ayrıntısını öğrenme arzusuyla

doludur. Gittiği her yerde gördüğü her şeyi enine boyuna incelemiş, öğrenmiş, oranın insanlarını, yaşayışlarını, dinlerini, dillerini, âdetlerini, eserlerini, mimarlarını, tezyinatını, özelliklerini, hatta yapılan eserlerin kaç mal olduklarını, üzerindeki kitabelere varıncaya kadar her şeyini bütünüyle kaydedip bize ulaştırmıştır.

İşte onun bütün bu özelliklerini kendisinin ölümsüz "Seyahatnâme"sini okuyunca çok daha iyi kavrayacak, ancak o zaman tam bir kanaat sahibi olabileceksiniz. Çünkü Evliya Çelebi'yi, kendisi hakkında türetilen hurafelerin ötesinde, ancak bu suretle daha yakından tanıma imkânını bulmak mümkündür.

Mümin Çevik

miştir. Sonra gün geçtikçe tekke yer yer yıkılmıştır. Sultan Dördüncü Murad da okçu bir padişah olduğundan, arkadaşı Silâhdâr Mustafa Paşa'yı onarımına memur etmiştir.

Piyale Paşa Tekkesi: Çukur bir yerde, dört tarafı kale gibi duvarlarla çevrilmiş bir tekkedir. Altlı üstlü, ikişer bin kişi alan sofaları vardır. Bütün sanatkârlar oradaki halifenin yanına gidip post öperler. Mutfağında senede üç bin tane inek kesilir ve her gece fakirlere bol bol yemek dağıtılır. Birçok yüksek çınar ağaçları ve bir akarsuyu vardır.

KASIMPAŞA'DA BULUNAN MÜBAREK MEZARLAR

Tersane arkasındaki mezarlıkta binlerce sahâbe-i kiram, tabîin, tebe'üt-tâbiin gömülüdür. Mezar taşlarına sayısız beyitler yazılmıştır.

Meyyitzâde Mezarı: Bu zâtın babası Eğri seferine giderken, o zaman anası hâmile imiş. Babası, "Allah'ım! Gazaya gidiyorum. Bu ehlimin karnında bulunan evlâdımı sana emânet ettim" deyip sefere gider. Bir müddet sonra, Allah'ın emri ile hanımı çocuğunu doğurmadan vefat eder. Ve gömerler. Her şeye kadir olan Allah'ın emri ile mezarda çocuğu doğurur. Çocuk, ölü anasının memesine yapışarak emer. Babası seferden selâmetle dönünce karısını sorar, öldüğünü söylerler. İman sahibi gazi "Ben onun karnındaki Allah'a emânet ettim. Tez ehlimin mezarını bana gösteriniz" der. Derhal mezara giderler. Kulak verdiklerinde, mezarın içinden bir çocuk sesi geldiğini duyarlar. O anda mezarı açtıklarında görürler ki canparesi olan çocuk, vücudu sapasağlam duran anasının sağ memesini emiyor. Babası, Allah'a şükrederek, ciğerküşesini göğsüne basıp evine getirir ve büyütür. İşte bu çocuk, fâzıl bilginlerden bir kimse olarak yetişti ve Sultan Ahmed Hân devrinde vefat etti. Yine anasının yanında toprağa verdiler. Üzerinde yüksek bir türbesi vardır. Meyyitzâde (ölü oğlu) diye herkes tarafından ziyaret edilir.

Bu hikâye imkânsız gibi görünmesin. Allah'ın kudretinin büyüklüğü düşünülürse, bunun çok basit bir şey olduğu anlaşılır. Bu sultanın yakınında pederimiz Derviş Mehmed Zilli, validesi ve dedemiz Timurcu Kara Ahmed, onun dedesi Yavuz Özbek ve validemiz, velhâsıl sayısız akrabamız gömülüdür. Muhterem okuyucularımızdan bunların ve vefatımızdan sonra bu hakirin ruhu için bir Fatiha temenni ederim. Esirgemeyeceklerinden eminim.

Şeyh Abdullah Mezarı: Bu zât, Kanuni Sultan Süleyman Hân'ın desterecebâşısıdır.

Kırklar Mezarı: Meyyitkapısı yakınındadır.

Muabbir İbrahim Efendi: Gazi Piyâlepaşa Camii'nin mihrabı önünde ki nur dolu bir kubbe altında yatmaktadır.

Şeyh Pir Hazret-i Ali: İdris adı ile meşhurdur. Rumeli'nde Tırhala şehrinde fakir bir terzinin oğludur. Hacı Bayramı Veli tarikatındandır. Ankaralı Hüsâmeddin Hazretleri'nden izinlidir. "Şeriattan taş kopardı" diye boğarak şehid ettiler. Kerametleri açık idi. Mübarek mezarları Kasımpaşa'da

tersane arkasında, Okmeydanı yolu üzerinde yüksek bir yerdedir. Sayısız hayır eserleri vardır. Bunlardan biri de Ebû Eyyüb'el Ensârî arkasındaki İdris Köşkü denilen tekke ve namazgâhdır. Kendisinden sonra Murad Hân oraları yıktırmıştır. Çeşmesi, çimenlik sofasındaki namazgâhı ve servileri hâlâ durmaktadır.

Şeyh Osman yani **Emîr Sultan**: Sivaslı'dır. Bayramiyye tarikatındandır. Mezarı, Kasımpaşa'da Kulaksız Mahallesi'ndeki büyük tekkedir.

Atveli Uşşakzâde: Mezarı, Kasımpaşa'da pederleri yanında, âşıkların karargâhı olan Uşşakî Tekkesi'ndedir. Merhum; âbid, zâhid, ilmi ile amel eden, efendi bir kimse idi.

Şeyh Mevlevî İsmail Dede: Ankaralı'dır. Kulekapısı Mevlevîhânesi'nin şeyhi idi. 1040 tarihinde, Hazreti İsmail gibi Allah yoluna kurban oldu. Merhum İsmail Dede, gözleri kör olduktan sonra, yedi sene Mesnevi-i Şerif okutmakta devam ederdi. Mesnevi-i Şerifi şerhetmiştir. On bir cilt tutan başka değerli eserleri de vardır. Mânâ denizi, şeriata bağlı, gûnahtan sakınan, derviş, edib, mütevazı bir kimse idi. Mezarı Kulekapısı Mevlevîhânesi'ndedir.

Şeyh Hazreti Abdi Dede: Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nin kurucusu ve şeyhi idi. Deli kılıklı, ilâhî aşka dalmış, hâl ehli bir kimse idi. Böyle olduğu halde, Mesnevi'ye verdiği mânâlar, âşıkları kendinden geçirirdi. Vaaz ettiği sırada tekkeye biri gelse, daha önce hiç görmediği adama, "Safa geldin falan efendi" diye ismi ile hitap ederdi. Kendileri sema başlayınca, bütün dervişleri şaşkınlıktan mest olurlardı. Mübarek mezarı tekkesi yanındadır. Kerametlerinden biri şudur: Sultan Dördüncü Murad, Bursa'dan İstanbul'a dönerken Bozburun adlı yerde batma tehlikesi ile karşı karşıya gelmişken, Hünkâr bu Abdi Dede'yi kayık başında görür. Bahçe küreğiyle denize "Sakin ol, Melik Kuddûs hakkı için" diyerek vurunca, denizin dalgaları sakinleşerek kurtulmuşlardır. Bu hikâyeye Sultan Murad Hân'dan nakledilmiştir.

Servi Çelebi Efendi Mezarı: Servi Çelebi Efendi, Gelibolulu Hoca Şaban adlı bir tüccarın oğludur. Bütün ilimleri tahsil etmiş idi. Her biri cihanı süsleyen yüz elli cild eseri vardır. Mezarı, Kasımpaşa'da yaptırdığı mescidin avlusundadır. Vefatı için "*Gitti cihandan Serverî*" (sene 965) tarih düşürülmüştür.

Mevlânâ İmamzâde Mehmed Efendi: Bağdâdizâde ile aynı günde vefat etmişler ve cenazeleri Okmeydanı'nda Sinanefendi çardağında toprağa verilmişlerdir. "Her biri zamanın yegânesi idi" diye pederimiz hikâyeye etmiştir.

GALATA VE İMARETLERİ

K ostantiniyye Kalesi'nin ilk yapıldığı zaman, Galata tarafları çayır-lık, havadar, mahsuldâr, gönül açıcı köylerle dolu idi. Köylüler koyunlarını ve sığırlarını bu Galata toprağında otlatarak, sütünü sağıp krala

takdim ederlerdi. Bol mahsul veren bu yerdeki bitkilerin bereketleri eseri olarak süt son derece lezzetli olduğundan, bu yerin adına Galata dediler. Çünkü Yunan lisanında süte galata derler. Sonraları çobanlara yurd halini aldığından, Kurşunlu Mahzen yakınında kale gibi sığınacak bir yer yaptılar. Zaman geçtikçe, Galata mâmur bir şehir haline geldi. Asıl Galata, İstanbul'un kuzeyinde olup, orada bir mil eninde bir Haliç vardır. Batıda hududu Kağthane'ye dayanır. Haliç'in uzunluğu on sekiz mildir. İstanbul'dan Galata'ya kayık ve mavnalarla geçilir. Kâfir zamanında, orada zincirden yapılmış köprü varmış.

İskender'den sonra İspanya ve Ceneviz kralları Kostantiniyye'ye saldıranak, İspanyollar Kostantiniyye'yi, Ceneviz Kralı da Galata'yı istilâ etti. Ceneviz Kralı, dört oğlu için dört bölmeli, birbirine bitişik büyük hisarlar yaptırdı. Akdeniz adalarından dört yüz bin kadar Hıristiyan getirerek, iskân edip şehri mâmur etti. Sonra Karadeniz'in iki tarafında ta Azak Kalesi'ne kadar bin altmış parça kale yaptırdı. Hattâ Kırım yarımadasındaki Kefe, Sodak, Tatili, Balıklava, İnkerman, Menkub, Sarı Kerman ve Kerç kaleleri ile karşı tarafındaki Atman ve Azak kalelerini bir kral yaptırdı. Böylece Karadeniz'in dört tarafını zaptetti. Sonra büyük oğlu Aronda'yu Galata Kalesi'ne kral tayin ederek, kendisi Sakız Adası'nı hükümet merkezi edindi. Sonra Galata'da kral olan Aronda Rumlarla anlaşarak, Kostantiniyye Kalesi'ni zapteden İspanyollarla savaştı. Savaşmaktan takatları tükenen İspanyollar, bir gece Yedikule'den gemilerine binerek kaçtılar. Rumlar ise yine Kostantiniyye'ye sahip olarak boy beyi şeklinde hükümet sürmeye başladılar. Fakat Ceneviz Kralı Aronda, istiklâlini ilân etti ve dört kardeşi ile birlikte ortak hükümet sürmeye başladılar. Galata'yı o derece imâr ettiler ki, o imârın eserlerini binalarda görmek hâlâ mümkündür.

Sonra, Hazreti Peygamber (s.a.v.)'in hadis-i şerifine uyularak, Emeviler'den Muaviye'nin saltanatı zamanında ve hicretin 43. senesinde İstanbul kuşatıldı, fakat sadece ganimetle yetinilerek fethedilmeden geri dönüldü. Sonra hicretin 53. senesinde yine Emeviler'den Abdülmelik zamanında, Mesleme ve Hazreti Ebû Eyüb'el-Ensârî ve Ömer bin Abdülaziz Hazretleri birer orduya başkumandan tayin olunarak, karadan ve denizden iki yüz bin askerle Karadeniz Boğazı'ndan Kostantiniyye tarafına (Haliç'e) geçtiler. Aman verilmeden Galata zaptedildi.

Galata'nın kuzey tarafında, Ömer bin Abdülaziz bir kale yaptırdı ve adını "Kal'a-i kahr" koydu. Bunun için bazıları Galata'ya "Kahr şehir" anlamına gelen "Medinet-ül kahr" dediler. Şimdi Kurşunlu Mahzen'in bulunduğu yeri de onlar yaptırmışlardır. Ve sonra da Galata içinde, o civarda bir cami yaptırdılar. Bu camiye halen Arap Camii derler. İşte bu şekilde Galata'yı tamir ve hudut kâğıtlarını mühürlediler.

O sırada Ömer İbn Abdülaziz Hazretleri halifeliğe getirildiğinden, Süleyman İbn Abdülmelik Hazretlerini yerine Galata'da kaymakam bırakıp, Mesleme'yi de O'na vezir tayin etti. Galata'da muhafız olarak seksen bin asker bırakarak Kostantiniyye'yi haraca bağladılar. Üç senelik haracı birden

alıp, donanma ile hilafet merkezi olan Şam'a döndüler. Hülâsa, Galata da İstanbul gibi Müslümanlar tarafından on kere kuşatılmıştır. Fakat hicretin 857'nci senesindeki on birinci kuşatmada Ak Şemseddin Hazretleri, Hazreti Fatih'i, okuduğu çok güzel beyitlerle İstanbul'u fethetmeye teşvik ederlerdi. Sonunda, Mehmed Hân büyük gayret sarfederek İstanbul ve Galata'yı fetih ve mâmur etti. Sonraları Bayezid Hân devrinde depremde yıkılan Galata Kalesi, 916 tarihinde tamir edilmiştir. Kalenin tamir tarihi, Yağkapanı kapısı üstünde dört köşe, beyaz bir mermer üzerine celi yazı ile yazılmıştır.

Galata Kalesi'nin özellikleri: Haliç'in kuzeyinde bir mil kadar uzaklıkta, deniz kıyısında, akça tahtası şeklinde Şeddadvâri, kayadan yapılmış sağlam bir kaledir. Duvarları İstanbul gibi üç kat ana kale içinde olup, üç kat bölme hisar duvarı vardır. Bunların her biri birer Ceneviz şehzadesinin idaresinde idi. Daha başka kapıları da vardır, ilki batı tarafında Kasımpaşa tersanesine bakan hisar biçimindeki Meyyitkapısı, ikincisi güneye bakan ve deniz kenarındaki Azapkapısı, üçüncüsü yine güneye bakan deniz kıyısında Yağkapanı kapısı olup, dördüncüsü deniz kıyısında güneye bakar. Beşincisi Balıkpazarı kapısı, altıncısı güneye bakan Karaköy kapısı, yedincisi doğu tarafında deniz kıyısındaki Kurşunlu Mahzen kapısı ki, Rumlar bu kapıya "Aya Niko" kapısı derler. Çünkü burada havariyim ayazması vardır. Sıtmaya yakalananlar, burada yıkandıkları takdirde iyileşirlermiş. Sekizincisi, doğu tarafta denize bakan Kireçkapısı ile denize açılan Demirkapı, dokuzuncusu karaya bakan Tophane kapısı, onuncusu kara tarafından kuzeye bakan Küçükkule kapısı, on birincisi kuzeye bakan Büyükkule kapısı. Bu kapılar kalenin etrafında olup, Tophane ve kule kapıları karaya bakar. Geriye kalan sekiz kapı deniz kıyısındadır.

Galata Kalesi: Çevresi on bin altmış adımdır. Fakat Sultan Dördüncü Murad devrinde, Padişah, Revan seferinde iken, Vekil Bayram Paşa, Galata'yı tamir ettirerek, duvarlarını beyaz badana yaptırdı. Bu tamir sırasında duvarları, mimar arşını ile ölçülmüş, bütün burçları ve duvarları hesap olunca, çevresi on sekiz bin mimar arşını gelmiştir. Etrafı iki yüz beş kule, on üç bin bedendir. Duvarının yüksekliği kırk mülkî ziradır. Bazı kaleleri seksener mülkî ziradır. Fakat Fatih'in yaptırdığı Galata Kalesi yüz on sekiz ziradır ki, göklere başkaldırıştır. Zirvesi hâlis kurşun ile örtülüdür, İstanbul Kalesi her yerden görünmez. Fakat bu Galata Kalesi, insan gibi görünüşe açıktır. Kapıları sağlam ve demirdendir. Bursa'daki Kesiş Dağı (Uludağ) üzerinden açık seçik görünüyor. Dürbün ile bakılsa, Bursa'nın imaretleri de görünürmüş diyorlar. Bu kule her yerden görülür. Şekli yuvarlaktır, içi on katlı zindandır.

Şimdilerde Osmanlı Devleti'nin gemi âletleri deposu olarak kullanılmaktadır. Güneye bakan demir kapıya taş merdivenlerle çıkılır. Bu kuleye birkaç kere, orada havaya kâğıt uçuran, beline ip bağlayıp yükselen cambazları seyretmek vesilesiyle çıktığımda, İstanbul'u güzelce seyrettim. Bu Galata Kalesi'nin kara tarafındaki Meyyitkapısı'ndan tâ Tophanekapısı'na kadar uzanan geniş ve derin bir hendek vardır ki, benzerini Turla Nehri'nin

Karadeniz'e döküldüğü yerdeki Akkerman Kalesi'nden başka bir yerde görmedim, içinde gemicilerin gemi halatları vardır. Cankurtaran halatlarını burada bükerek. Geniş ve derin bir hendektir. Kenarları baştanbaşa mezarlıktır. Kalenin deniz tarafları çarşı ve pazar yerleridir.

CAMİLER VE İMARETLER

Eski Arap Camii: Hazreti Ömer İbn Abdülaziz tarafından yaptırılmıştır. Birçok kereler kiliseye çevrilmiştir. Fakat sonunda yine cami oldu. İçinde birçok sütunlar vardır. Mânevi havası üstün bir camidir. Bir dış avlusu, bir de yüksek minaresi vardır.

Mehmedpaşa Camii: Azabkapısı dışında, sultan camileri değerinde aydınlık bir camidir. Pencereleri denize bakar. Kubbeleri tek katlı ve düzgün minaresi sağlamdır. Bu cami deniz kıyısında ve yeri dar olduğu için, minaresi sol tarafına ve camiden ayrı olarak yapılmıştır. Taştan yapılmış düzgün ve uzun bir minaredir. Cami iskele başı gibi kalabalık bir yerde olduğundan cemaati çoktur. Caminin mimarı, Mimar Sinan'dır.

Yağkapısı Camii: Yağkapanı'nın dışında yüksek bir camidir. Dört köşe, ahşap, kurşun kubbeli, alçak minareli, merdivenle çıkılır, gönül fetheden bir camidir. Altında baştan başa zeytinyağı dükkânları vardır.

Karamustafapaşa Camii: Kurşunlu Mahzen yakınındadır. Yaptıran, Bağdad Fatihî Dördüncü Murad Hân'ın vezirlerindendir. Eskiden kilise imiş. Bir minaresi, alçak, kurşunlu, cemaati çok, yeni bir camidir.

Karaköy Camii: Karamustafapaşa Camii'ne yakındır. Alçak, faydalı küçük bir camidir. Biraz da mescidleri vardır. Fakat bu şehrin medrese ve dârülhadîsi de yoktur. Arab Camii'nde, Mehmedpaşa ve Karamustafapaşa camilerinde dârülkurrâlar vardır. Çocuk mektebi, yetmiş seksene yakındır, imareti yoktur.

Yirmi üç kadar sebilhanesi vardır. Bunlar arasında Arap Camii'nin iç tarafında, Mehmedpaşa hamamı yanında Mehmedpaşa sebili, Ruznâmeci İbrahimefendi sebili, Kürkçülerkapısı dışında Yayalar Çarşısı'nda, Sultan Dördüncü Murad Han'ın veziri Kocakenanpaşa Sebili, Karaköykapısı Sebili ve Kaptan Sebili meşhurlarıdır. Çeşmesi pek azdır. En meşhuru Azapkapısı dışındaki Mehmedpaşa Çeşmesi'dir.

Galata'da on sekiz Müslüman mahallesi, yetmiş Rum mahallesi, üç Frenk mahallesi, bir Yahudi mahallesi ve iki de Ermeni mahallesi vardır. Başhisarda asla kefere yoktur, ikinci hisarda da Arap Camii'ne gelinceye kadar yine yoktur. Bu mahallelilerin elinde, Fatih'den kalma ferman vardır, dolayısıyla buralara kâfir sokmazlar. Çünkü burada oturanların çoğu, Sultan Ahmed zamanında İspanya'dan gelen ciğerleri yanmış Müslümanlardır. Buraların muhafazasına fazlasıyla dikkat edilir. Çünkü Murad Hân devrinde yapılan nüfus sayımına göre, buralarda iki yüz bin kâfir ve altmış bin Müslüman oturmaktadır. Yetmiş kadar kilisesi vardır. Bunlardan biri Fransa'nın Erganon Kilisesi'dir. Bir sed üzerinde olup, kapısına yedi basamak

merdivenle çıkılır. Venedik Kilisesi ona yakındır. Bir yangın sonunda yanarak yirmi sene kadar harap kaldıktan sonra, Kandiye sulhunda Köprülü Ahmed Paşa'nın izni ile tamir edilmiştir. Göklere uzanmış dört köşe bir çan kulesi vardır. Duvarlarının iç ve dış yüzlerinde öyle resimler vardır ki, görenler canlı zanneder. Rumların da birçok manastır ve şifa evleri vardır. Ermenilerin üç kiliseleri vardır. Yahudilerin ise iki Sinagogları vardır. Yahudiler diğer kâfirlerden çok korkar ve çekinirler. Kefere mahallelerinden bekçiler eksik olmaz. Çünkü hainler defalarca isyan ettikleri halde, iyilikle muamele edilmiş, ateşleri söndürülmüştür.

TOPHANE VE BALYEMEZ TOPLARI

Tophane, Hıristiyanlar zamanında ormanlık bir yerdi ve içinde İskenderi Rûmî'nin bir manastırı vardı. Şimdi o manastırın yerinde Cihangir Camii vardır. Hıristiyanlar o manastırı senede bir defa "Aya Aleksandra" diye ziyaret ederlerdi. İskender, Hind seferinde aldığı birçok esiri İstanbul'a getirerek, ellerini, ayaklarını hurma lifleri ile bağlayıp, Tophane'deki büyük bir mağaraya hapsedmişti. Çoğu gulyabani gibi korkunç beyaz devler, Elburz Dağı'nın sihirci oburları ve Abaza vilâyetindeki Sadşa Dağı'nın sihirbaz kadınları olup, ellerine bağlanan tılsımlı iplerin kuvvetiyle hareket edemezlerdi. Bu kiliseyi ziyaret edenler, bu sihirbazları da seyredilerdi.

Kışın şiddetli günlerinde, sihirbazlar İskender'in izni ile tılsımla yapılmış bakır gemilere binerek yelkensisiz, deniz üzerinde göz kamaştırıcı şimşek gibi hareket ederek Makedonya, yani İstanbul şehrini korurlardı. Kırk gün sonra gelip gemileri limana bağlayarak hapse girerlerdi. İskender, devlete ve gulyabanilere dağları devirterek İstanbul Boğazı'nı açtırdı. O sırada sihirbazlar ve gulyabaniler denizde boğuldular. Bakır gemileri limanda kaldı. Hatta Yezid bin Muaviye'nin kumandasında İstanbul kuşatıldığı zaman, Müslüman gazilerin bu gemilerin parçalarını bularak yağma ettikleri rivayet olunur, işte böyle, Tophane şehrinin ilk kurucusu İskender'dir.

Fatih, fetihten sonra bu ormanlık içinde küçük ve faydalı bir Tophane yaptırmıştır. Ondan sonra Bayezidi Velî bu Tophane'yi genişleterek odalar yaptırmıştır.

BEŞİKTAŞ'IN İMARETLERİ, HANEDANI VE DİĞER MA'MUR YERLERİ

Eski zamanda, bu şehre "Taşbeşik" anlamına gelen "Konapetro" denilirmiş. Bu adı almasına, Yaşka adında bir rahibin yaptırdığı büyük bir kiliseye Kudüs-ü Şerif'teki Beyt'ü'Lahim'den getirdiği Hazreti İsa'ya ait beşik sebep olmuştur. İsa Aleyhisselâm çocukken, bu taş tekne yani beşik içinde yıkanmış denilir. Bu sebeple kilise "Beşiktaş" adı ile şöhet bulmuştur. Papaz ölünce, Herakl oğlu İlya adlı kral, bu taş beşiği Ayasofya Kilisesi'nin sağ tarafındaki tabakaya koymuştur ki, hâlâ ziyaret edilir. Bunun üzerine Müslümanlar da bu şehre Beşiktaş demişlerdir.

Gayet mamur ve güzel olan şehir, gittikçe de güzelleşmektedir. Çünkü suyu ve havası çok güzel olup, deniz kıyısında geniş, alçak bayırlar üzerine kat kat bağlı-bahçeli altı bin kadar yalı ve evlerden meydana gelmiştir. Bunlardan Kaptan Caferpaşa, Kaptan Kasımpaşa yalılarında ikişer yüz oda, üçer hamam ve birer cami vardır. Baba Süleymanağa, Minkarizade Aliefendi, Azmizâde Defterdar Emirpaşa, Frenk Mustafaeferendi, Hafız Ahmedpaşa, Osmanusta, Mekikadın, Mütevellî Mustafaeferendi yalıları da ünlü yalılarıdır.

Padişahların Özel Bahçeleri: Dolmabahçe, eskiden küçük, servili bir bağ idi. Şehid Sultan Osman'ın emri ile donanma gemileri, sandallar, filikalar, fırkateler, İstanbul'un yirmi bin kadar kırma, kayık ve mavnaları taşlarla doldurulup önündeki denize dökülürdü. Liman gibi bir boğaz iken, doldurulduktan sonra adına "Dolmabahçe" denildi. Dört yüz arşın genişliğinde bir meydan olup, üzerinde Osman Hân cirit oynardı. Sonraları içinde Selim Hân'a ait bir köşk ve havuzdan başka bina yoktu. Burada da uzun boylu servi ağaçları vardır. Ayrıca bir usta bahçıvanı ve iki yüz nefes yiğit bostancıları vardır. Deniz kıyısı derin olduğundan, lodos rüzgârının dalgaları sahili harap etmesin diye meşe ağaçlarından muhafazalar yapılmıştır.

Beşiktaş Bahçesi: Bayezid Hân zamanında paşa yalısı idi. Padişahlara geçerek cennet gibi bir bağ oldu. Kat kat bahçeler ve şahnişinlerle süslenmiştir. Fakat çok geniş değildir.

Kazancıoğlu Bahçesi: Bu da padişahlara geçmiş ve Murad Hân, Kaya Sultan'a hediye etmiştir. Görülmeye değer bir yalıdır. Buradaki yüksek şadırvana benzer başka sanatlı bir fiskeye görülmemiştir. Bunlardan başka, şehir içinde Kiremitçizade, Küçük Çavuş ve başkalarının evleri, enteresan evlerdir. Sahipleri ileri gelen kimselerdir. Bu şehrin halkı son derece zevklerine düşkün insanlardır. Burada hâl sahibi, ibadete düşkün kimseler de vardır. "**el-Kâsibu habîbullah** - *Kazanan Allah'ın sevgili kuludur*" sözüne uyarak, halkının çoğu bağcılıkla uğraşırlar ve çeşitli ehli sünnet elbisesi giyerler. Halkının birçoğu Anadolu tarafındandır. Sofraları zengindir. Yöneticileri, şeriat tarafından Galata Mollası'nın vekilidir. Bunlar; muhtesip, subaşı, deniz kıyısında bostancıbaşı ve Beşiktaş bahçesi ustası ve diğerleridir. Gayet mazbut bir şehirdir. Kalesi yok ise de emniyet içindedir.

Beşiktaş Camileri: Koca Sinanpaşa Camii, iskelenin yüz adım gerisinde, düz bir çayırılıkta yapılmıştır. Yüksek kubbeli, aydınlık bir camidir, imaret duvarları kırmızı ve beyaz ile yapılmış, Müslümanların ibadet yeridir. Avlunun dışı çınar ağaçları ile süslüdür. Bir köşesinde de Şer'iyye Mahkemesi bulunmaktadır, ince bir minaresi vardır. Mihrabı önünde demir pencereler içinde şehrin ileri gelenlerinden bazılarının mezarları vardır, öte tarafı ta iskeleye kadar geniş bir düzlüktür. Karşı tarafı Üsküdar'dır.

Ahmed Deraki Camii: Dolmabahçe'ye yakındır.

Dâr'üs-Saâde Ağası Abbasağa Camii: Yeni yapı, dört köşe, havadar bir camidir. Ayrıca birçok mescidleri de vardır.

Hayreddinpaşa Medresesi adı ile bir medresesi, kırk adet ebced okuyan çocuk mektebi, bir dârülkurrâsı vardır. Dârülhadîsi yoktur. İskele başında, gelip geçen misafirlerin kalması için bir kervansaray vardır. Çünkü bu iskele, Rumeli'den Anadolu'ya sevk edilen askerin Üsküdar'a geçtiği iskeledir. Üç hamamı vardır. Bunlardan başka yüz doksan kadar da saray hamamları vardır. Çeşme ve sebillerinin suları pek tatlıdır. Bunlardan Yahyaefendi çeşmesinin inşa tarihi olarak "*Konup içenlere sıhhatlar olsun*" (sene 945) diye tarih düşürülmüştür. Yetmiş kadar dükkânı var. Şehre göre dükkân ve çeşmeleri azdır. Hatta Temmuzda Galata'nın suyu azalınca, Beşiktaş'tan kayıklarla Galata'ya su taşırlar. Bahçelerinde sürahi dolma kabağı, lahana, ekşi dut ve yalılarında balıkları çeşitli ve meşhurdur.

Mevlevihane Tekkesi: Deniz kıyısında olup, yüksek bir mevlevîhânedir ki, İstanbul'da ve başka şehirlerde benzeri yoktur. Şimdiki ustalar bu mevlevîhânenin lâl renkli sanatkârane kubbesini benzer kubbe yapamazlar. Fukara olanları batı tarafındadır. Semahanenin meydanı baştanbaşa ceviz levhalarla süslü ve üç tarafı billur ve nefes taşları ile nakışlıdır. Mübarek şeyhi, Hasan Dede'dir. Zamanımızda duası kabul edilen bir zât idi. Mukabele günleri kürsüde Mesnevi-i Şerif okurken, kendilerine bir vecd gelir "Bu gece derسيمizi Hazret-i Mevlânâ'dan böyle aldık. Kardeşlere de öyle anlatıyoruz" der idi. Vefatından sonra yerine Neyzen Derviş Yusuf Celali şeyh oldu. Mesnevi okuturken birkaç kere mest olup, kendisini kürsüden aşağı, dinleyenler üzerine atarak, döner çark gibi dönerek semâ ettiği görülmüştür. Çaldığı ney, doğrusu âşıkları kendinden geçirirdi. Bir de Yahya Efendi Tekkesi vardır.

Büyük Evliya Mezarları: Şeyh Ahmeddevrânî Türbesi, Dolmabahçe yakınında herkes tarafından ziyaret edilen, saygı gösterilmeye lâyık bir yerdir. Hazreti Yahya Efendi ziyaretgâhı; denize karşı yüksek bir dağın tepesinde, yüksek bir kubbenin içinde yatmaktadır. Kendileri Trabzonlu olup, orada dünyaya gelen Süleyman Hân Gâzi'nin süt kardeşleri idi. Sonra, Süleyman Hân'ın halifeliği zamanında İstanbul'a gelmiştir. Vefat tarihi için "*Leyle-i iydi adha*" (sene 978) sözü tarih düşürülmüştür. Türbesini Mimar Sinan yapmıştır. Hayatlarında, gömülü buldukları tepe üzerinde her cuma gecesi Hızır Aleyhisselâm ile buluşup ilm-i ledünnü öğrenirlermiş. Nurlu mezarı hâlâ ziyaret edilir.

Kaptan Halil Paşa, o civarda bir yüksek kubbe içinde yatar. Hayırlı işlerinden olarak Sakız Kalesi'nde, İstanbul Yeniköy'ünde deniz kıyısında birer camii vardır. Elli bin kuruş harcayarak Kasımpaşa'da Kulaksız Mahallesi yakınındaki Emirefendi Camii'ne su getirtip büyük sevap kazanmıştır.

Kaptan Gazi Hayreddinpaşa Türbesi: Kaptan Hayreddin Paşa, Süleyman Hân kaptanlarından. Cezayir, Tunus, Trablus fetihlerinde bulunmuştur. Akdeniz'in birçok adalarını dahi fethetmiştir. Ölümüne tarih olarak "*Daldı rihlet denizine kaptan*" (sene 970) sözü tarih olarak düşürülmüştür. Bu sanatlı kubbeyi de Süleyman Hân'ın mimarbaşısı Sinan Usta yapmıştır.

Ortaköy'ün İmaretleri: Eskiden Hıristiyan yatağı imiş. Bilahare Kânûni Sultan Süleyman Hân devrinde Defterdar İbrahim Paşa deniz

kenarında bir cami yaptırdıktan sonra, diğer ileri gelenler de yalılar yaparak kasabayı imâr etmişlerdir. Deniz kıyısında bir derenin iki yakasında, iki bin üç yüz kadar kat kat yalılı, bağlı-bahçeli saraylardır.

Yalıları: Baltacı Mehmedpaşa, Şekerci Yahudi, İshak Yahudi, Mimar Mustafa, Safiye Sultan, Ekmekçizâde Ahmedpaşa, Cağaloğlu Mahmudbey, Kara Hasanoglu, Çelebi Kethüda, Nakkaşpaşa yalıları başlıcalarıdır. Bunlardan başka birçok Yahudi evleri de vardır. İki yüze yakın olan dükkânların birçoğu meyhanedir. Han, imaret, medrese, bedestan gibi şeyleri yoktur. Ama bağ ve bostanları çoktur. Yöneticisi, Galata Mollası'nın naibidir. Subaşısı ve yeniçeri yasakçısı vardır. Bostancıbaşı dahi hüküm verir. Cezalandırmak serbesttir.

Camileri: Defterdarpaşa Camii ile Baltacı Mahmudağa Mescidi, başlıca ibadet yerleridir. Bir hamamı var. Havası gayet güzeldir. Sebilhanesi yoktur. Fakat deniz kıyısında Tekeli Mustafa Paşa tarafından yaptırılan hayat kaynağı çeşmenin mimarı, Mimar Sinan'dır.

Kuruçeşme: Kıyılarında, âyân ve eşrafın yalıları vardır, iç tarafta geniş bir dere içinde, bir İslâm mahallesi, bir cami, bir hamam vardır. Yahudi ve Rum mahalleleri vardır. Yahudilerin üç sinagogu, Rumların iki kiliseleri vardır. İki yüz dükkânı olup, bostan, han, imaret ve başka eserleri yoktur. Bağ ve bahçesi çoktur. Bu kasabanın da Galata'ya bağlı naibi, yeniçeri yasakçısı ve subaşısı vardır. Doğu tarafında, denizin karşı sahilinde Kuzguncuk kasabası vardır. Ziyaret ve mesire yerleri yoktur.

Arnavutköy: Deniz kıyısındaki bin kadar bağ ve bahçeli mamur evlerden oluşmuştur. Bu evlerin hepsi de Rum ve Yahudilere aittir. Cami, mescid, medrese ve imareti yoktur. Küçük bir hamamı vardır. Dükkânları dar yerde olduğundan, bağ ve bahçesi azdır. Ekmek ve peksimeti beyazdır. Yahudileri zevk sahibi ve saz ehlidir. Rum Hıristiyanların çoğu Karadenizlidir. Müslüman cemaati çok azdır. Akıntıburnu'ndan içeri doğru bir körfez ve liman vardır. Kışın birçok gemiler burada kışlar. Fakat Akıntıburnu kayalık olduğundan, burası pek tehlikelidir. Gemi geçirmekte zorluk çekilir. Burayı Murad Hân'ın Rûznâmecisi İbrahim Efendi tamir ettirerek bir çeşme yaptırdı.

Buradan biraz ileride Hasanhalife Bağı vardır ki, hâlen Padişah bahçesidir. Dördüncü Murad devrinde asker ayaklandı ve Yeniçeri Ağası Hasan Halife'yi parçaladılar. Bunun üzerine bahçe hazineye geçti. Buradan biraz ilerideki Bebek Bahçesi padişahlara mahsustur. Birinci Selim'in bir bahçesi varsa da o kadar bakımlı değildir. Fakat büyük servileri vardır. Burası da geçilince, Deli Hüseyinpaşa Bağı'na varılır. Bu bağ, safi çam fıstığı ağaçları ile süslüdür, önkayalar denilen yerde kırk-elli ev ve Sıtkı Efendi Camii vardır. Bu cami yüksektedir. Altındaki kayadan tatlı bir su akar. Buradan ötesi Rumelihisarı'dır.

Rumelihisarı: Kefere zamanında tepenin üzerinde bir eski kilise, içinde de bir rahip vardı. Fakat bu rahip gizlice İslâm dinini kabul ederek, seçme Müslümanlar arasına girmiş ve doğru yolu seçmişti. Üç yüz kadar gizlice Müslüman olmuş gönlü yaralı dervîşi olan yiğit bir papaz idi.

eyâleti zaptedirmeyip kovdular." deyince, meğer İbşir Paşa da bizim Paşa'nın Padişah huzuruna gittiğini haber almış, topal ayağı ile hafifçe aksayarak geliyormuş, hemen saadetlû Padişah "Aha! İbşir lalam geliyor" buyurdular.

MELEK AHMET PAŞA İLE İBŞİR PAŞA'NIN MÜNAKAŞASI

Hemen İbşir Paşa da gelip, üç kere yer öptükten sonra bizim Paşa'nın yanına durdu. Sanki şer'i murafaa oldular. Hünkâr:

"– Bak İbşir lala! Devlet kapıma dün değil öteki gün dağdan gelip, bağdaki eski lalalarımı birer sebeple her birini bir fena sınıra mı atarsın? Bu Melek lalam, sadrâzam iken kimi sürdü, kimi öldürdü? Van'ı, sekiz yüz kese tutar dedin. Melek lalam, adalet üzere seksen kese tutmaz diyor. Bir kere babam zamanında sana Van'ı vermişler, zâlimsin diye seni Vanlı kaleye komayıp topa tutmuşlar. Gerçek midir?" buyurdu. İbşir Paşa:

"– Komadıkları gerçektir. Amma Pâdişâhım, o zaman halkının tamamı âsi idi. Şimdi ise iyi eyâlet oldu. Hediyeleri ile sekiz yüz kese olması mutlak-tır." dedi. Bunun üzerine hemen Melek Ahmed Paşa:

"– Pâdişâhımın ihsanı olduktan sonra, Kadıköyü'ne olursa da giderim. Bütün dinlerde yalan haramdır. Hazreti Rasûl buyurur ki: «Yalancı, benim ümmetimden değildir.» Padişah huzurunda yalan söylemek, küfürden de şiddetlidir. Pâdişâhım, Van'ın kanun üzere hass-ı hümâyûnu 520 bin 240 akçedir. Beher sene kırk sekiz kesesi olur. Cürüm, cinayet ve bedavasıyla nihayet altmış kese olur. Hatta bu Melek kulun, sadrazamlığı sırasında Van Eyaleti'ni Şemsizâde Mehmed Emin Paşa kuluna vermişti. Tamaha kapılıp Van Eyaleti'nden altmış kese tahsil etmek sevdasında olduğundan bütün kul baş kaldırdı. Şemsizâde Paşa kaleye kapanarak kapıkullarını yanına aldı ve kırk gün büyük cenk oldu. İç kaleden bu kadar bin top atılıp, bu kadar ev aşağı kalede top güllerinden harap olup nice ocaklar söndü.

Padişahıma malûmdur ki, hatt-ı şerifiniz ile Diyarbekir Valisi Haydarağa oğlu Mehmed Paşa lalanı eyaletiyle Van üzerine gönderip, Mehmed Emin Paşa'nın bertaraf edilmesi için görevlendirmiştim. Kaleyi kuşatınca, Mehmed Emin Paşa bir gece Van Kalesi'nden kementler ile inmiş, kıyafet değiştirerek devlet kapısında Yeniçeri Ocağı'na düşmüştü. Onlar da Padişahımdan bir damla kanını rica edip, Padişahım ocak ağalarının ricalarını kabul ederek Mehmed Emin Paşa'ya Rumeli'ndeki Köstendil Sancağı'nı ihan buyurmuş, sonra kendisi Girid'te merhum olmuştu. Bu uzun sözlerden maksadım odur ki Padişahım, işte Van Eyaleti böyle bir amansız adadır. Ferman, Cihan Padişahı'nındır!" deyince, hemen İbşir Paşa der ki:

"– Padişahım, Melek lalanın bütün sözleri doğrudur. Amma şimdi tamamen iyi bir eyâlet ve emîn bir yer oldu. Fakat Padişahım, bu kuluna Haleb'de mühür gelince durum böyle miydi? Van Eyâleti'nde –Mahmudi Kürtleri bunlara Pennaşi Kürdü der– altı bin kadar savaşçı yiğit çıkartır bir kabile vardır.

Yaylalarında hayvanları gayet çoktur. Acem ile hudut olmaları yüzünden top ve asker temin edip Kürdistan'ı yağma ederek bir milyon koyun sürmüş ve Salmas ovalarına, Dumdumi, Dumbuli ve Rûmiye kalelerine mal ve ganimetleri doldurup zengin olmuşlardır. Padişahımın saadetlû zamanlarında sulha aykırı bir harekette bulduklarından, Kürdistan serhat ağalarının hepsi Haleb'e gelip bana dert yandılar. Ben de «Acaba bu Van tarafında sulha aykırı ne çeşit iş çıktı?» diye bekledim. Yedi ayda devlet kapısına gelmemin sebebi budur. Yoksa Padişahım, on günde Haleb'den mühür ile rikab-ı hümayûna yüzüm sürmem tabii idi. Sonra Padişahımdan ısrar olunup elbette ve elbette gelesin diye fermanlar gelince, Kürdistan ahvalini öğrenmekten vaz geçtim. Konya tarafına geldiğim vakit, geriden yine Van Valisi Paşa lalandan, Bitlis, Hakkâri, Mahmudi Hanları lalarından arzlar gelip feryâd ve şikâyetleri göğe ulaştı. Şikâyetnamelerini kan ile yazmışlar. Bu arzları Padişah huzurunda gösterip, işte o serhaddin ihtilaline tedbirli ve işbilir, sadrazamlık yapmış, serdar-ı muazzamlığa layık Melek Ahmed lâzımdır, diye düşündük ve en uygun düşünce budur kanaatıyla kendisini o tarafa görevlendirdik. Ferman Padişahımdır!" deyip sustu. Hemen saadetlû Padişah "Kaziye malûm" diye tebessüm ederek:

"– Tez, divit ve kalem getirin!" diye emir verdi. Derhal sır kâtibi, divit ve inci saçan kalem getirip, mübarek eliyle şu hatt-ı şerifi yazdı:

"Sen ki Melek Ahmed Paşa lalamsın, Anadolu memleketinde olan Mısır ve Bağdad'ta bütün yüksek makamların azil ve tayini senin rey ve fermanında olmak üzere serdâr-ı muazzam olup, arpalık olarak Van Eyâleti'ni de sana sadaka etmişim."

Hatt-ı şerifi Melek Ahmed Paşa'nın eline verip, başına bir mücevher serdar otağası soktu. Sonra beş kese altın, bir Süleyman çadırı, yüz katar deve, yüz katar katır ihsan edip, Melek Ahmed Paşa'ya hayır dua ederek:

"– Yürü, yardımcın ve arkan Allah ola!.." buyurdu. Daha sonra da İbşir Paşa'ya hitaben:

"– Melek lalam ve Kaptan Murad Paşa lalam, arz günleri huzuruma gelsinler. Melek lalam, gidinceye kadar divana gelsin. Eski kanun üzere öteki serdarlara ne gibi mühimmat ve malzeme verilirse, Melek lalama dahi veresin, inşallah, saadetlû asitanemden ilkbaharda deniz gibi asker ile biz de Acem diyarı üzerine hareket ederiz." dedi.

Cem mertebeli Padişah'ın bu iltifatları üzerine İbşir Paşa'nın yüzünün rengi toprak gibi oldu. Üçüncü saatte bu kadar uzun konuşmadan sonra, Melek Paşa başını yere eğip Cem mertebeli Padişah'ın hayır duası ile vedalaştı ve Sarayburnu'nda Bostancıbaşı kayığına binerek bismillah ile ilk menzil olarak Üsküdar'da Kaya Sultan Sarayı'nda kaldı.

Hemen o saat, peşimizden on adet telli çavuş ellerinde emirleriyle gelip:

"– Mutlaka hemen öncü kuvvetlerle Van diyarına yola çıkacaksınız!" diye, Paşa'ya ısrarla, olmayacak tekliflerde bulundular. Gayretli Paşa bunlara

onar kuruş verip hepsini bir kayığa koyarak akıntıya doğru kayıkçısız İstanbul'a yollayınca, bu herifler deniz üzerinde Mevleviler gibi döne döne Ahırkapısı tarafına düştüler. Çavuşlar bu hali İbşir'e bildirince, on tane şiddetli ve yüz­süz, edepsiz çavuş gelip Paşa'yı kaldırmak istediler. Paşa:

"– Bunlara değnek!" deyince hepsi kaçtılar.

Allah'ın hikmeti, Paşa Efendimiz Üsküdar'a geçip ardı sıra çavuşlar tayin olununca Kaya Sultan'ın aklı başından gitti. O an bir koçuya binip araba ile karşılamaya çıktı.

ACAİB VE GARİP BİR HİKMET

Kaya Sultan ile Paşa, hareme gittiler. Haremde bir gürültü koptu. Paşa derhal kan-ter içinde dışarı çıkıp, dört yüz on iç ağalarına Kaya Sultan malından on bin altın dağıtıp, Kaya Sultan'ın kolayca doğum yapması için herkese, kurtulması niyetine, biner ihlâs-ı şerif okumasını tembih etti. Beni de bunlara baş tayin ederek, helâl maldan beş yüz altın ihsan ettikten sonra:

"– Bak Evliyam, sen benim oğlum ve akrabamdansın, bu sır sende kalsın: Üç gece önce rüyamda «Bu ekmeği ye» denilince, «Bu ekmeğin parçasında kan var, yenir mi?» demiştim. Sultan Murad, «O kanlı tarafını Kaya kızına ver. Yıkayıp yesin» demişti, işte çıktı. Hâlâ sultan doğum yapmayıp ölüm derecesindedir." deyip, serseri gibi hareme girdi.

Bu sırada İbşir Paşa tarafından mübaşir çavuşlar gelince, haremde olan telaşı görüp ağırlık vermeyerek geri durdular. "Bre elbette Paşa durmasın gitsin!" diye ısrar eden başka çavuşlar geldi. Bunların ardını alıp Abaza, Çerkez ve Arnavutlar bunlara "Ur bre ha!" diye öyle bir sopa çektiler ki deme gitsin.

Meğer Kaya Sultan yedi aylık hamile imiş. Müddeti tamam olmadan Paşa'yı öldürüyorlar diye korkusundan arabaya binip nazlı vücuduna titreme gelerek Üsküdar'a gelince, Allah'ın emri ile çocuk düşmüş. Hemen saray içinden göklere yükselen bir vaveyla koptu.

Baktım, Paşa haremde dışarı çıktı. Elinde tuttuğu bir kutu içindeki erken doğan çocuğun cesedini adamlarına gösterince, onlar da feryada başladılar. Bu kere Paşa'ya Van'a tayinini tebrik etmek için gelen vezir ve vekiller bu perişan hâli görünce üzü­lüp ağlamaklı oldular. Paşa'ya teselli verdiler. Paşa da:

"– Bakınız ağalar, ne civan yiğit olacakmış! Bakın kaşlarına gözlerine, bakın boyuna posuna! Ali bey... beyliğine doymayan bey oğlum, ata binip kılıç kuşanmaya doymayan yavrum!" diye benim yanıma gelip vücudu gösterince, gördüm ki bir kızıl ciğer parçası... Ben o zaman:

"– Sultanım, gerçi kaşı ve gözü bellidir amma ruhsuz ve tamam olmadan düşmüştür. Alay mı bozdu, düşmanı mı kırdı ki yiğitliğine doymayan diye feryad edersiniz? Bir kan parçası için etmeyin. Hüküm Allah'ın... Hemen cenabınız ile Kaya Sultan sağ olsun!" dedim.

Bu şekilde Paşa'yı teselli edip sustum. Paşa:

"– Behey Evliyam, ben buna ağlamam. Rüyamda gördüğüm ekmeğin parçası işte bu. Van mansıbı olarak çıktı. Kanlı ekmeğin de bu çocukcağız idi. Vücudunun kanını yıkayıp yere gömmek gerek." dedi. Ben:

"– Sultanım, merak etmeyin. Yine Kaya Sultan ile ekmeğin ve tuz yerirsiniz. İbşir'den daima korku ve dehşet içinde idiniz. İşte, bununla hepsi geçti. Bu niyete el-Fâtîha!.." deyip, teselli ettim. Amma hakikatte güzel Kaya Sultan'ın doğumdan sonra kanı kesilmedi. Saadetlû Padişah'tan Kaya Sultan'a ve bizim Paşa'ya, "Hüküm Allah'ındır. Başlarınız sağ olsun!" diye, hatt-ı şerifler ile Paşa ve sultana birer kat hil'at ve samur kürkleri geldi. Arkasından da "Benim lalam, Kaya Sultan Hanım iyileşince bir an durmayıp Van diyarına gidesiniz." diye yazı geldi. O gün düşük çocuğu yıkayıp Üsküdar'da gömdüler. Yirmi adet mübaşir ve kudurmuş köpek gibi çavuşlar gelip, "elbette gidersiz" diye yazı getirdiler. Israr ettiler ve zorladılar. Bunların hepsini "Vurun!" deyip kaçırdılar.

Neticede, Paşa bütün eşya ve mühimmatını toplayıp gitmek üzere iken, beni yanına çağırıp gizlice dedi ki:

"– Bak Evliyam... Sen benim oğlumsun. Hizmetkârların benim otağım içindeki daireme çadırınla konsunlar ve iç ağalarımla yesinler, içsinler. Senin talebelerinden Küçük İbrahim, Rum Ali, Gürcü Mustafa, kölelerin üzerinde disiplini temin etsinler. Bütün elbiselerini ve öteki eşyalarını gözetinler. Atlarının hepsi mirahor tavlasında dursunlar. Bütün eşyanı ben kefilleniyorum. Sen birkaç gün İstanbul'da kal. İbşir'e ve Kara Hasan'a yanaşıp bizim Kade Kethüda, Mevkufatçı Mehmed Efendi ile Morali Defterdâr'ın ve diğer âyân adamlarımızdan olan hizmetlilerin durumlarını ve İbşir ile halkın yapmacık muamelelerini öğren. Herhangi bir durum olursa, Kaya Sultan ve Gümrük Emîni Hasan Çelebi çırağımızdan mektuplar alıp, asla kimsenin haberi yok iken, arkamızdan kendi atlarıyla yola çıkıp acele bana gelesin!"

Sonra bana beş yüz altın verip dua etti. Erganili Ahmed Ağa'ya da dua ederek müsellim gönderdi. Ben de beş kölem ve dört kat elbisem ile beş atımı mirahora teslim edip, üç kölem ve beş atımla Üsküdar'da Kaya Sultan yanında kaldım. Paşa, Kaya Sultan ile vedalaşıp Van'a hareket etti.

Evvelâ Kadıköy'de konakladı. Üsküdar'da Kaya Sultan'ın yol parası için verdiği kırk keseyi Paşa'ya teslim ettim. Paşa, İbşir'e rağmen üç gün daha Kadıköy'de kalıp, dördüncü gün o şiddetli kışla hareket ederken ben el öptüğümde: "Gözünü aç Evliyam!" deyip hayır dualarıyla vedalaştık. Onlar Van diyarına, ben ise İstanbul tarafına hareket ettik.

Ertesi gün İbşir Paşa Kethüdası aziz biraderim Salih Ağa'ya varıp görüştüğümde:

"– Bre Evliyam, sen Paşa ile Van'a gitmedin mi?" dedi. Ben:

"– Sultanım, seyahatten usandım. Özellikle bu kış kıyamette doksan konaklık Van'a nasıl gideyim?" deyince:

"– Tez, masraf kâtibini çağırın!" deyip, günde yirmi ekme, beş okka kurban eti, üç okka pırınç, bir okka yağ ve birer balmumu ihsan etti ve bizi İbşir Paşa ağaları arasına kattı.

Divan dağılıp ortalık tenhalaşınca, ben segâh makamından okumaya başladım. Fasil bitince, pencerenin dışından bir ses geldi:

"– Bre Evliya, ey Evliya! Ekmek ve tuz hakkı bunundur ki benden haberin yok!" dedi. O zaman anladım ki, bizim Paşa'nın Kethüdası Kade Kethüdâ'yı, İbşir Paşa "Seni silâhdâr ederim" diye Paşa'dan ayırıp makramacısı yapmış. Kethüda Salih Ağa dedi ki:

"– Evliya... Sizin Kade Kethüda, murabbaa okuduğunu işitti, seni çağırır." Ben:

"– Ya Sultanım, O'nu da huzurunuza davet edip meclisinize katsanız lütuf olurdu." dedim. Salih Ağa:

"– Evliyam, o hapistir, buraya gelemes." dedi. O sırada bir iç mehteri gelip, Kethüda'ya:

"– Sultanım, Paşa Efendimiz sizi ister." deyince, Kethüda dedi ki:

"– Evliyam, sen otur. Paşa şimdi seni huzuruna çağırır, bir yere gitme."

Sonra baktım bir mehter daha geldi.

"– Evliya Efendi derlermiş bir kadı varmış, Paşa ister." dedi. Zavallı adam, beni traşlı görüp kadıya falan benzetememişti. Ben dedim ki:

"– Oğul, beni istemiş." Yiğit:

"– Yok, bir ihtiyar varmış, Evliya Efendi derlermiş, onu ister." dedi. O zaman İbşir Paşa huzuruna hayır dua ile varıp el öptüm. Paşa:

"– Hafız Evliyam, hoş geldin! Bildim ki akıllı imişsin, o hain Melek ile bu kışta Van'a gitmedin." dedi. Ben:

"– Allah'a hamdolsun, kırk bir yılda sultanımı bu devlette güçlkle gördüm. Vardar Ali Paşa'nın isyan gazasında sultanım ile birlikte bu kadar dert çektik. Şükür Allah'a ki bu günleri gördüm. Ben nereye giderim?" dedim. İbşir Paşa:

"– Evliya, şimdi sana Kade Kethüda feryad edip ne dedi?" diye sordu. Ben:

"– Sultanım, Kürtçe «Hey Evliya hac, hey Evliya hac! Benim halime pes! Esrara vâkıf değil misin? Nerede nimet ve eski hukuk?» diye feryad etti. Meğer hapis imiş." dedim. Hemen Paşa:

"– Var şimdi, benim iznimle Kade, Defterdar ve Mevkufatçı Mehmed Efendi ile buluş. Kade, sizin paşanın yirmi yıllık kethüdâsıdır. Kârim kadar mala sahiptir. Eğer canlarını kurtarmak isterlerse, «Ak akça kara gün içindir» diyerek, hazineye üç bin kese Kade, beş bin kese Defterdar, bin kese de Mevkufatçı versin. Git söyle." deyince, İbşir'in, kethüdâsı ile gittik.

Bir kapı açtılar. Meğer hamam câmekânı imiş. Kapıdan içeri girince etrafıma baktım; hamam câmekânının sofaları üzerinde iki yüz adet çatal fitilli sekban ve sarıca cellâd hazır durmuştu. Ayrıca bu câmekânın büyük

havuzu ağzına kadar su ile dolu olup, o zemheri soğuşunda Kade Kethüda, Mevkufatçı ve Morali dahi boyunlarında zincirler ile çırılçıplak idiler. Ağlar, inler halde, havuz içinde, aç ve gömleğe muhtaç bir durumdaydılar. Bundan başka, her gece cellatlardan biner kırbaç yiyip çeşitli işkenceler görürlermiş! Hemen Kade Kethüdâ'yı o halde görünce aklım başımdan gitti. Yanına varıp, üçünün de ellerini öptüm. Çünkü ekmeklerini yemiştım. Kade Kethüda dedi ki:

"– Evliyam, bu ne haldir?" Ben:

"– Şimdi Sadrâzâmın yanında idim. «Kade kurtulmak isterse üç bin kese versin. Beş bin kese Defterdar versin, Mehmed Efendi de bin kese versin, yoksa üçünü de katledirim» diye yemin etti" dedim.

Kade bin kese, Defterdar iki bin kese, Mevkufatçı beş yüz kese ve beş yüz cild kitap vermek istediler. Bu kere İbşir'in kethüdası Salih Ağa dedi ki:

"– Ey! Kırşehir'deki kırk bin koyun nice oldu? Diyarbekir Çermiki şehrindeki bin kese kuruş nice oldu? Van'da Mallı Kaya Çelebi otağındaki beş yüz kese altın nice oldu? Gümrük Emîni Hasan Ağa'nın kardeşi Ermeni Andon'daki iki bin kese malınız nice oldu?"

Zavallı Kade Kethüda dedi ki:

"– İşte, Evliyam bilir. O Kırşehir'deki kırk bin koyunun hepsi Melek Paşa'nındır. Çermik'de benim malım yoktur. Hepsi kardeşim Hacı Musa Ağa'nındır. Van'daki malın hepsi Kaya Sultan'ındır. Kaya Sultan, Kaya Çelebi ile ortaktır. O altınlarda benim bir akçem, bir alâkam, bir hissem yoktur" dedi.

Bu şekilde yemin edince, fakir Kade ile Defterdâr'ı havuzdan çıplak halde çıkarıp vücutlarına üçer yüz kırbaç vurdular. Feryad ve iniltileri göğe yükseldi. O şiddetli kışta yine havuz içine soktukları zaman ağlayıp inlemeye başladılar. Ben dedim ki:

"– Bre Mehmed Kethüda, bütün dostlara haber gönder. Borç olarak birkaç yüz kese daha bulup, kuş canını kurtar." Onlar dediler ki:

"– Biz bu hapiste iken bizlere kim bir kırmızı akçe verir? Bizi bu hapis-ten salıversinler. Sonra sadrazâmın istek ve arzu ettiği malı bulup kurtulalım."

Ben İbşir Paşa'ya varıp bunları ilettilim.

"– Onlar hapiste iken dahi o kadar malı verirler. Onlar iyi adamlardır. Yoksa şimdi onları katledirim." dedi. Ben yine gelip, İbşir Paşa'nın sözlerini birer birer naklettilim. İster istemez, üçüncü gün Defterdâr'dan üç bin sekiz yüz kese ile sarayındaki bütün mal ve erzakı aldılar. İşbaşındaki adamlarını da hapsedip, onlardan da iki bin kırk kese mal tahsil ettiler.

Kade Kethüdâ'dan iki bin kese tahsil edip, Diyarbekir'de bulunan Bakkaloğ-lu'nun Mehmed Çelebi'nin, kardeşi Hacı Musa'nın, oğlu İbrahim Bey'in bütün mal ve erzaklarını hazineye zaptederek kendilerinin İstanbul'a gönderilmesi için Diyarbekir Valisi Mustafa Paşa'ya kapıcıbaşılarla emirler gitti. Mevkufatçı Mehmed Efendi'nin malı çok idi. Bütün mülkü, akarları ve çiftlikleri hazineye devredildi. Yine de bu zavallılara her gün çeşit çeşit işkenceler yaparlardı. Ben bu hâli görüp:

"- İlâhî! Bu âciz kulu bir ekmek parçası için bu kadar hor ve hakîr etme ve ömrümün sonuna kadar vücut sıhhati ile beni ibadetten ayırma." diye, Cenâb-ı Hakk'a dua ve yalvarışlarda bulunup orta halli durumuma yüz bin kere şükrederdim. Amma bunun neticesi neye varır diye daima düşünmekte idim. Amma İstanbul âyânı bütün sekban, sarıca ve lokmacıların elinde çırılçıplak oldular. Sade Reîsülküttâb Şâmizâde Mehmet Efendi'nin yetmiş adet samur kürkü, Gümrük Emîni Hasan Çelebi'nin ve öteki ayanların haddinden fazla ve kalemin yazamayacağı kadar mal ve mülkleri zayi oldu. Eğer bildiğim olayların hepsini yazacak olsam seyahatnameme mâni olur.

Nihayet işleri tersine dönen bu kötü gidişli dünyada ne çeşit zulüm ve işkenceler olduğunu görüp, atlarımla adamları hazır ederek Üsküdar'da bir köşede gizlenmişim. Amma her gece Kaya Sultan Efendimize gidip, perde arkasından konuştum ve her gün yine İbşir Paşa kethüdâsıyla iyi geçinerek üç kese ihsanım alıp bir samur kürkünü giydim.

Sonra bizim Kade Kethüdâ'yı hapisten çıkardılar, kapıcıbaşılar ve sipahi ocağı çavuşlarıyla şehir dışına sürerek kayıklarla Diliskelesi'ne vardıklarında hemen Hersek kasabası dışında katledip gömdüler. Morali Defterdarı ve Mevkufatçı Mehmed Efendi'yi ve birçok adamlarını da katlettiler. Allah hepsine rahmet eylesin.

Daha bunun gibi çeşitli fenalıklar edilip, haksız yere kan dökülerek şen'i zulümler oldu. Ben hemen o zavallı Kaya Sultan'a vardım. On adet mektupla beş yüz altın yol harçlığı verip:

"- Meded Evliyam! Bir an evvel Paşama yetiş. Durmasın, hemen memuriyetine can atsin. İşte Kade Kethüdâ'yı, Morali Defterdar Mustafa Paşa'yı, Reîsülküttâb olan Mevkufatçı Mehmed Efendi'yi ve öteki adamlarını dahi katlettiler. Bundan sonra Melek Paşamın adamlarını daha çok öldürürler. Paşamı da katletmek için saadetlû Padişah'tan üç kere ferman istediklerinde, bütün ulemâ ile vezirler, vükelâ, Valide Sultan, sipahi ve yeniçeri ocakları, hep Paşamın katli için İbşir'in ferman istediğini duyunca, «Melek Ahmed Paşa bir sâlih, dindar, imanlı, muvahhid, kin gütmmez, namuslu, yiğit vezirdir. Ne suçu vardır ki, O'nun katline ferman istersin? Verme Padişahım, Melek Paşa bu devlete yine lüzumlu adamdır. Bir kere sadrazam, üç kere kaymakam oldu. Bütün kul ile iyi geçindi.» deyip, hep bir ağızdan ayak dirediler ve ferman verdirmediler. Amma Evliyam, kimbilir bu işi? Mustafa Paşa, Melek Paşa kocamın akrabasıdır. Belki bir hal ile paşacığım için gizlice ferman ala... Aman Evliyam, yetiş Paşa'ya! Hemen Kürdistan'a ve görev yeri Van'a acele hareket etsin, isterse sonra Gence, Revan ve Nahcivan'a sefer etsin." diye, bana ağlayarak mektupları verdi. Bir de cevahirli saat ihsan edip, "Şimdi sana yollarda saat çok lâzımdır. Hemen durma!" diye, bir samur parçası kürk de giydirdi.

Beni o gece Gümrük Emîni Hasan Ağa'ya gönderdi. O gece Hasan Çelebi, Ortaköy'de Baltacı Mahmudağa yalısında Mahmudağazâde Bekir

Ağa ile müşavere etmiş. Beni görünce, "Bre Evliyam, hoş geldin!" diye ayağa kalktı. "Gel Evliyam, seni bu gece yine İstanbul'a bir işe göndereyim. Gel, seninle bazı konuşacaklarım vardır" diye elime yapışıp odadan dışarı çıkardı. Bir gizli odada elime üç adet mektup verip, "Durma, yetiş Paşa'ya. İşte sana iki yüz altın" dedi.

Sonra, "Kaya Sultan'dan mektupları aldın mı?" dedi. "Aldım" dedim. "Durma, git. Amma İzmit şehrine varınca, gündüz ve gece anayollardan gitme. Menzillere uğrayıp sakın at alma. Hemen kendi atlarınla ve öncülerle seğırtip git. İşte sekiz yüz altın daha" deyip, beni bir kayığa bindirdi. Açılacağı sırada, "Evliya Çelebi, bizim gümrüğe İstanbul'a da uğrayıp Sandık Emîni'ne selâm söyle. Biz yarın İstanbul'a varırız" dedi. Yani halk arasında beni o gece İstanbul'a gönderdiğini göstermek istedi.

Ben "Başım üstüne sultanım!" deyip, Ortaköy'den yatsı zamanı, acele bir kayığa binerek, akıntı ile baş aşağı akıp, göz açıp kapayıncaya kadar Üsküdar'a vardım, önceden atlarımı gizlediğim yere geldim. Üç nefer işe yarar silâhlı adamlarım, beş küheylân atlarım ile Abaza Mercan Yusuf, Abaza Kamış Mehmed, Abaza Çelebi Ali'yi ve yedi adet yüksüz ve hızlı giden küheylân atla tepeden tırnağa silâhlı adamları yanıma aldım. Gece yarısında ve karanlık bir gecede, Allah'a tevekkül edip Çamlıca Dağı'na çıktık. Yedi kişi ikişer rekât namaz kılıp, Üsküdar şehrinde ve İstanbul'da yatan erenlerin ruhaniyetlerinden yardım diledik.

Bütün enbiyâ, evliya, kutublar kutbu, ümenâ (emin kişiler), mücâbâ (temiz kimseler), nukabâ, budala, meczûbîn, melâmiyyûn ve gayb adamları ile birler, üçler, yediler, kırklar, yüzler, binler ve binlerin mübarek ruhları için bir Yâsin-i Şerif okuyup, sevabını bunların mübarek ruhlarına hediye eyledim. Elimizi yüzümüze sürdük. Ben Nahcivan çeliği zırh giyip, bismillah diye rüzgâr süratli atımın başını hızla Van tarafına çevirdim, Van diyarına hareket ettik. Allah kolay eyleye!

Bundan sonra, bu âciz ve kulların en hakiri, âlem seyyahı, insanoğlunun nedimi, riyasız olan Evliya, dünyayı dolaşmaya ve beldeleri yazmaya başladı.

1065 SENESİ CEMAZİYELÛLÂ AYININ İLK GÜNÜNDE, ÜSKÜDAR'DAN ÇIKIP MELEK AHMED PAŞA'NIN ARDI SIRA VAN'A GİDİŞİMİZ

Üsküdar'dan yedi kişi ile atlara binerek yola çıktıktan sonra, doğu tarafına giderek geceleyin bin güçlkle Sarıgazi Köyü'ne geldik. Üsküdar mevleviyetine bağlı, Acem ormanlığı gibi bir koru içinde, bağ ve bahçeli bir yerdir. İki yüz haneli olup bir camisi, bir mektebi, bir tekkesi, bir hamamı ve bir ham vardır. Dükkânı yoktur. Verimli bir köy olup, yaz mevsiminde bütün İstanbul halkı araba ve çadırları ile buraya gelip zevk ve safa ederler. Niceleri evlere veya Sarıgazısultan Tekkesi'ne konuk olup zindeleşirler. Buranın özellikleri daha önce anlatılmıştı.